

IESBA

International
Ethics Standards
Board for Accountants®

IAASB

International Auditing
and Assurance
Standards Board®

COVID-19 & Etyka | Publikacja pracowników

**PORUSZANIE SIĘ WŚRÓD PODWYŻSZONYCH RYZYK
OSZUSTWA I INNYCH DZIAŁAŃ NIELEGALNYCH
W CZASIE PANDEMII COVID-19,
w tym okoliczności dotyczące badania sprawozdań finansowych**

Grudzień 2020 r.

Poruszanie się wśród podwyższonych ryzyk oszustwa i innych działań nielegalnych w czasie pandemii COVID-19 w tym okoliczności dotyczące badania sprawozdań finansowych

Niniejsza publikacja opracowana przez pracowników podkreśla podwyższone ryzyka oszustwa wynikające z destruktywnego i niepewnego otoczenia związanego z COVID-19 oraz implikacje dla zawodowych księgowych zatrudnionych w przedsiębiorstwach, w tym księgowych w jednostkach państwowych oraz zawodowych księgowych wykonujących wolny zawód, w tym także biegłych rewidentów.

Publikacja ta została opracowana przez pracowników Niezależnej Rady Regulacyjnej Biegłych Rewidentów („IRBA”) z RPA pod auspicjami Grupy Roboczej utworzonej przez Radę Międzynarodowych Standardów Etyki dla Księgowych (IESBA) oraz krajowe organy ustanawiające standardy etyki (NSS) z Australii, Kanady, Chin, RPA, Wielkiej Brytanii i Stanów Zjednoczonych.¹ Oprócz wkładu wniesionego przez Grupę Roboczą oraz pracowników IESBA, korzystny dla niniejszej publikacji był także udział pracowników Rady Międzynarodowych Standardów Rewizji Finansowej i Usług Atestacyjnych (IAASB).

Zadaniem Grupy Roboczej jest poszerzenie wdrożeniowych zasobów wsparcia, które będą pomocne dla zawodowych księgowych w zakresie skutecznego stosowania *Międzynarodowego kodeksu etyki zawodowych księgowych (w tym Międzynarodowych standardów niezależności)* (dalej zwanego „Kodeksem”) w okolicznościach wywołanych przez pandemię COVID-19.

Niniejsza publikacja nie zmienia ani nie ma pierwszeństwa przed Kodeksem lub Międzynarodowymi Standardami Badania (MSB), których postanowienia są wyłącznie wiążące. Zapoznanie się z treścią niniejszej publikacji nie zastępuje zapoznania się z postanowieniami Kodeksu lub MSB. Wytyczne wdrożeniowe z założenia nie są wyczerpujące i zawsze należy rozpatrywać je w połączeniu z – odpowiednio – Kodeksem lub MSB. Niniejsza publikacja nie stanowi wiążącego ani oficjalnego dokumentu IRBA, IESBA, IAASB czy też innych organizacji NSS w ramach Grupy Roboczej.

SPIS TREŚCI

Strona 3	Wstęp
Strona 3	Trójkąt oszustwa
Strona 4	Jak mogą pomóc międzynarodowe standardy?
Strona 7	Badanie sprawozdań finansowych a podwyższone ryzyko oszustwa
Strona 9	Co teraz?

1. W skład NSS wchodzi Australijska Rada Zawodowych i Etycznych Standardów Rachunkowości, Związek Biegłych Rewidentów Kanady, Chiński Instytut Biegłych Rewidentów, Niezależna Rada Regulacyjna Biegłych Rewidentów RPA, Rada Sprawozdawczości Finansowej Zjednoczonego Królestwa i Amerykański Instytut Biegłych Rewidentów.

Wstęp

Cały świat doświadcza zamieszania, zakłóceń łańcuchów dostaw, likwidacji miejsc pracy i problemów finansowych wynikających z pandemii COVID-19. Wiele podmiotów oraz ich interesariuszy przeżywa trudności finansowe, operacyjne, a także osobiste.

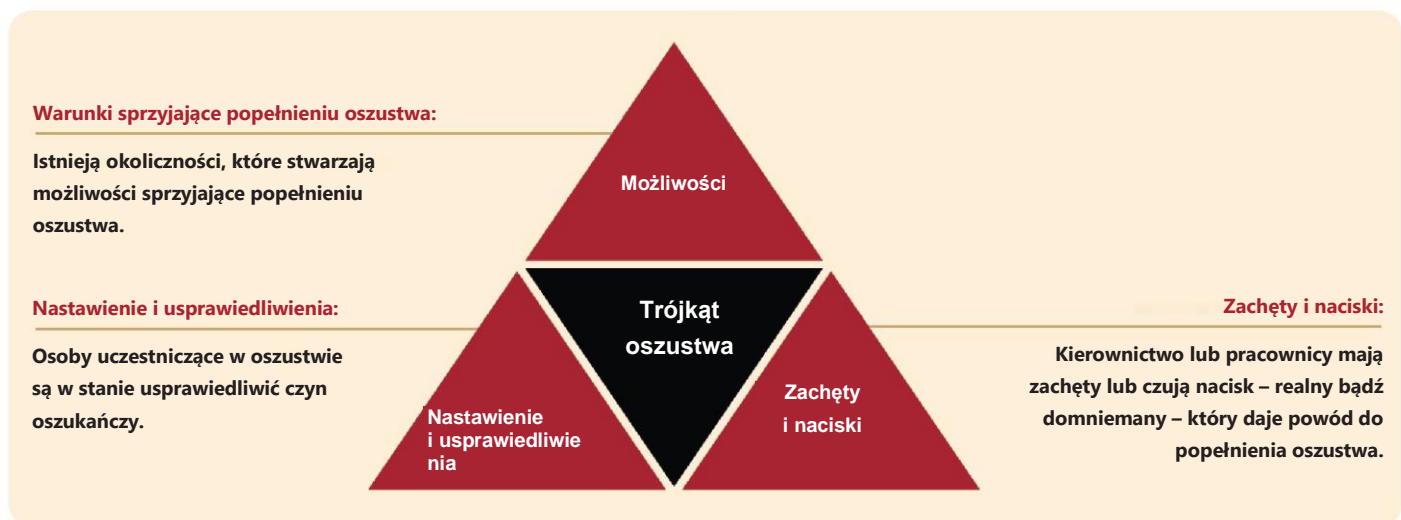
Z powodu presji i dużej niepewności związanej z pandemią podmioty poszukują dróg, aby zachować zdolność do kontynuacji działalności, utrzymać stabilność operacyjną i osiągać zrównoważony wzrost w dłuższej perspektywie. Drogi te mogą tworzyć warunki sprzyjające działaniom nielegalnym i oszukańczym.

Bezprecedensowe otoczenie, które stworzyła pandemia może stwarzać nowe możliwości sprzyjające popełnianiu oszustw, które pozostają niewykryte przez długi czas, powodując większe trudności finansowe po stronie ofiar. Z drugiej strony poważne kryzysy mogą być jak cofające się fale przyływu, odsłaniając to, co było ukryte przed wzrokiem. Zatem pandemia może ujawniać oszukańczą działalność, która poprzednio była ukryta.

Zawodowi księgowi, wspierani solidnym Kodeksem, mogą odgrywać wiodącą etyczną rolę służąc pomocą w minimalizowaniu zasięgu występowania oszustw i w rozpoznawaniu przypadków oszustwa lub podejrzeń oszustwa oraz reagowaniu na nie w interesie publicznym.

Trójkąt oszustwa

Trójkąt oszustwa² stanowi wielokrotnie przywoływany model objaśniający czynniki obecne przy wystąpieniu oszustwa. Czynniki te dzielą się na (i) możliwości (ii) zachęty i naciski; oraz (iii) nastawienie i usprawiedliwienia. Pandemia COVID-19 oraz rozwój sytuacji na całym świecie w ostatnim czasie sprawił, że wiele organizacji jest bardziej podatnych na wszystkie trzy czynniki.

Możliwości sprzyjające popełnieniu oszustwa dotyczą okoliczności, które istnieją i które stwarzają możliwość popełnienia oszustwa. Obecne otoczenie stworzyło wiele takich możliwości, w tym:

Udostępnianie dużych kwot środków finansowych. Rządy, międzynarodowe instytucje finansowe, agencje rozwoju i inne podmioty ogłosiły, iż będą udostępniać wielkie pakiety pomocy finansowej w formie grantów i innego finansowania w celu zniwelowania wpływu zdrowotnego i gospodarczego pandemii. Występujące w tym procesie znaczne sumy pieniędzy stanowią atrakcyjny cel dla osób zamierzających popełnić oszustwo.

Zdekoncentrowane kierownictwo pod presją czasu. Pandemia przyniosła ze sobą szereg nieoczekiwanych zmiennych, które mogą nie być uwzględnione w planach wznowienia pracy po wystąpieniu sytuacji nadzwyczajnej. Ponieważ kierownictwo przeniosło swoje wysiłki na zarządzanie kryzysem, ograniczenie rozprzestrzeniania się infekcji i krótkoterminową stabilność działalności operacyjnej, takie rozproszenie koncentracji i przeniesienie uwagi z priorytetów operacyjnych istniejących przed pandemią może skutkować powstaniem możliwości do sprzeniewierzenia majątku. Istnieje także większa potrzeba przyspieszenia procesu decyzyjnego, aby zminimalizować skutki zdrowotne i finansowe pandemii. Wynikające z tego innowacyjne idee i umiejętności umożliwiły skuteczniejsze reagowanie na wymagania kryzysu

2. Kliknij [tutaj](#), aby uzyskać dostęp do dodatkowych informacji na temat trójkąta oszustwa i ogólnych zasobów dotyczących oszustw opracowanych przez Association of Certified Fraud Examiners.

dla wielu podmiotów. Niemniej, choć skupienie na podejmowaniu szybkich decyzji w proaktywny sposób jest konieczne, może zdarzyć się, że zostaną zaniedbane odpowiednie kontrole, polityki i procedury, a także należyta staranność i nadzór.

Ciągła skuteczność kontroli wewnętrznej. Umiejętności i elastyczność kierownictwa umożliwiły wielu podmiotom przestawienie się na alternatywne sposoby pracy, takie jak praca zdalna w czasie trwania pandemii. Dało to podmiotom możliwość kontynuowania działalności przy zastosowaniu zręcznych i elastycznych sposobów pracy, co przyczyniło się do utrzymania stabilnej działalności gospodarczej w przedłużających się okresach lockdownu. Niemniej jednak sposoby te, często wiążące się z wykorzystaniem technologii umożliwiających stworzenie wirtualnych środowisk pracy, mogą tworzyć wyzwania dla skuteczności, istniejącego wcześniej, środowiska kontroli wewnętrznej.

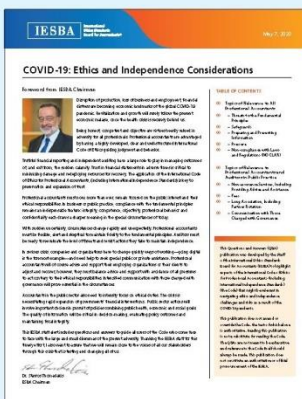
Znaczące okazje rynkowe. Gwałtowny wzrost zapotrzebowania na środki ochrony indywidualnej (PPE) i środki lecznicze w czasie pandemii spowodował powstanie znaczących okazji dla osób nieetycznych do wykorzystania zakłóceń na rynku, czy to poprzez sprzedaż PPE niespełniających standardów bezpieczeństwa, czy też w inny sposób.

Zachęty i naciski *Popętnienie oszustwa jest bardziej prawdopodobne, gdy kierownictwo i/lub pracownicy mają zachęty lub znajdują się pod naciskiem – realnym lub domniemanym – aby*

przekroczyć pewien próg i popełnić czyn oszukańczy. Pandemia negatywnie dotknęła podmioty i gospodarki na wiele różnych sposobów. Wiele przedsiębiorstw przeżywa trudności finansowe stojąc w obliczu dotkliwych niedoborów środków pieniężnych, a niektóre wstrzymały swoją działalność operacyjną w wyniku wprowadzenia lockdownu bądź innych środków wdrożonych w związku z pandemią. Pragnienie przedsiębiorstw, aby zminimalizować straty finansowe i zachować zdolność do kontynuacji działalności, spowodowało powstanie zarówno zachęt, jak i nacisków, aby popełnić oszustwo. Dodatkowo gwałtowny wzrost zapotrzebowania na środki ochrony indywidualnej i środki lecznicze stworzył także zachęty dla podmiotów, aby wykorzystać ten popyt w celu osiągnięcia szybkiego, nielegalnego zysku finansowego.

Nastawienie i usprawiedliwienie. Nastawienie i usprawiedliwienie zapewniają uzasadnienie popełnienia czynu oszukańczego osobom uczestniczącym w oszustwie. Presja i zakłócenia działalności gospodarczej spowodowane przez COVID-19 są bez precedensu. Z tego względu kierownictwo może odczuwać pokusę, aby rozważyć różne sposoby utrzymania działalności oraz uniknięcia zwolnień lub przyszłych trudności związanych z przepływem środków pieniężnych. Może to być uzasadniane jako decyzja „dla większego dobra”. Jednak jeśli te sposoby są oszukańcze, usprawiedliwianie podjętych decyzji może stać się „równi pochyła”, po której kierownictwo zmierza do nieetycznych zachowań. *Należy jasno stwierdzić, że w obecnym czasie w najlepszym interesie każdej jednostki, jej partnerów i pracowników leży utrzymanie najwyższych standardów zachowania etycznego.*

Jak mogą pomóc międzynarodowe standardy?

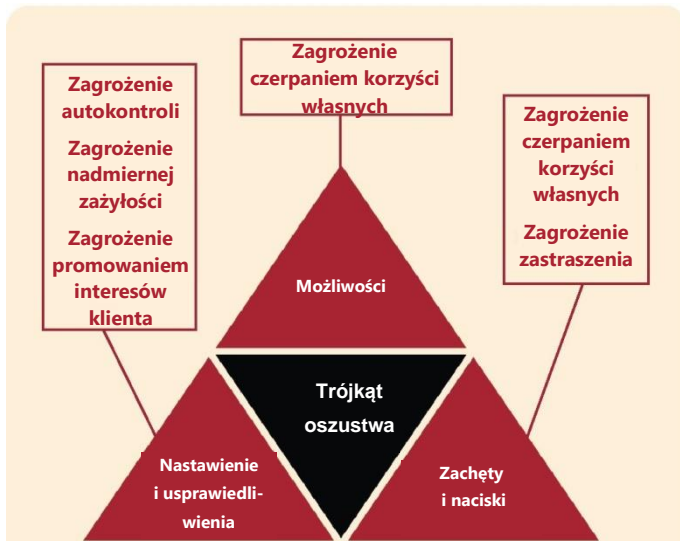

Pytania i odpowiedzi opracowane przez IESBA w maju 2020 r. pt. COVID-19: Aspekty etyczne oraz rozważania dotyczące niezależności zawierają omówienie istotnych zagadnień, o których należy pamiętać w zakresie przestrzegania podstawowych zasad w otoczeniu COVID-19 i stosowania założeń koncepcyjnych Kodeksu.

Podstawowe zasady Kodeksu są stosowne dla wszystkich księgowych a Międzynarodowe Standardy IAASB są stosowane dla biegłych rewidentów przy poruszaniu się wśród możliwości, zachęt i nacisków oraz nastawień i usprawiedliwień prowadzących do zachowań oszukańczych.

Stosowanie założeń koncepcyjnych

Założenia koncepcyjne Kodeksu mogą pomóc zawodowym księgowym w poruszaniu się w środowisku podwyższonych ryzyk oszustwa, które stają się coraz powszechniejsze w czasie pandemii COVID-19. Księgowi powinni być wyczuleni na możliwości sprzyjające popełnieniu oszustwa, zachęty i naciski oraz zmiany nastawień i usprawiedliwiania, które mogą tworzyć bądź potęgować zagrożenia dla zgodności z podstawowymi zasadami.

Rozwijający się charakter pandemii oznacza, że fakty i okoliczności podlegają gwałtownym zmianom. Zgodnie z założeniami koncepcyjnymi, zawodowi księgowi mają obowiązek zachować czujność na wypadek pojawienia się nowych informacji czy zmian w faktach i okolicznościach. Jeżeli te informacje lub zmiany faktów i okoliczności mogą wpłynąć na eliminację zagrożenia lub jego obniżenie do akceptowalnego poziomu (co może być powszechne w otoczeniu COVID-19), księgowy musi ponownie ocenić to zagrożenie i na nie zareagować (patrz ust. R120.9 do 120.9 A2).

Gwałtowne zmiany wynikające z pandemii mogą wpływać na wiarygodność informacji lub potęgować niepewności, co z kolei może wpływać na kluczowe osądy i wnioski wyciągane przez zawodowych księgowych w odniesieniu do sporządzania, prezentacji, przeglądu i badania informacji finansowych. Ważne jest, aby księgowi zachowali dociekliwość w trakcie wykonywania czynności zawodowych, szczególnie w tych burzliwych czasach. Dociekliwość między innymi pomaga w:

- Uzyskaniu i zrozumieniu informacji mających znaczenie dla dokonania wiarygodnych osądów.
- Podejmowaniu świadomych decyzji i kwestionowaniu poglądów innych.
- Ocenie ważności i prawdziwości informacji, w tym źródła informacji oraz odpowiedniości ich prezentacji.
- Stosowaniu zawodowego osądu, polegającego na wnikliwym rozważeniu wszystkich znanych i stosownych dostępnych informacji.

Jak szerzej omówiono w poniższym rozdziale pt. „Badanie sprawozdań finansowych a podwyższone ryzyko oszustwa”, zawodowi księgowi wykonujący zlecenia badania i przeglądu sprawozdań finansowych i inne zlecenia atestacyjne mają obowiązek stosowania zawodowego sceptycyzmu, co obejmuje krytyczną ocenę dowodów.

Władze australijskie ujawniają podejrzenia oszustwa wcześniejszego dostępu do funduszu emerytalnego

Maj 2020 r.

Kliknij obrazek, aby przeczytać więcej

Naruszenia przepisów prawa i regulacji

Zawodowi księgowi muszą być wyczuleni na możliwości popełnienia oszustwa kreowane przez obecne otoczenie. Kodeks ustanawia kompleksowe ramy do reagowania na naruszenia lub podejrzewane naruszenia przepisów prawa i regulacji (NOCLAR) (patrz Sekcja 260 w zakresie księgowych zatrudnionych w przedsiębiorstwach i Sekcja 360 w zakresie księgowych wykonujących wolny zawód). Księgowi zobowiązani są nie tylko do reagowania, ale też do zachowania czujności w kwestii naruszeń lub podejrzewanych naruszeń przepisów prawa i regulacji. Pandemia COVID-19 w coraz większym stopniu tworzy możliwości sprzyjające działalności oszukańczej, w tym:

- Składaniu fałszywych wniosków o pomoc rządową
- Oszustwom dotyczącym zamówień i produktów
- Oszustwom dotyczącym świadczeń, w tym fałszywych roszczeń
- Oszustwom związanym z podaniem się za inną osobę
- Oszustwom elektronicznym
- Oszustwom ubezpieczeniowym
- Oszustwom w sprawozdaniu finansowym

Schematy oszustwa i śledztwa w czasie pandemii COVID-19

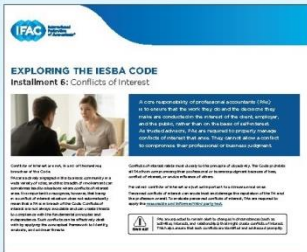
Lipiec 2020 r.

Kliknij obrazek, aby przeczytać więcej

W czasach kryzysu wzrasta liczba przypadków oszustwa i nieuczciwego zachowania. Kryzys zdrowotny i gospodarczy spowodowany przez pandemię COVID-19 nie jest tu wyjątkiem.

Kliknij na poniższe obrazki, aby dowiedzieć się więcej, czytając odpowiednie części serii publikacji pod tytułem **Analiza Kodeksu IESBA**.

Część 6: Konflikty interesów

Kliknij obrazek, aby przeczytać więcej

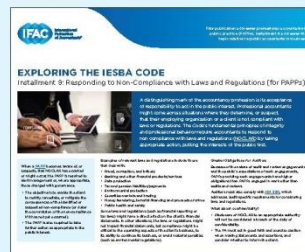
Część 8: Reagowanie na naruszenie przepisów prawa i regulacji [w przypadku zawodowych księgowych zatrudnionych w przedsiębiorstwach]

Kliknij obrazek, aby przeczytać więcej

Część 7: Zachęty, w tym prezenty i gościnność

Kliknij obrazek, aby przeczytać więcej

Część 9: Reagowanie na naruszenie przepisów prawa i regulacji [w przypadku zawodowych księgowych wykonujących wolny zawód]

Kliknij obrazek, aby przeczytać więcej

Zachęty, w tym prezenty i gościnność

W burzliwych czasach nie jest rzadkością stosowanie przez organizacje i przedsiębiorstwa zatrudniające zachęt jako sposobu podniesienia morale lub wpłynięcia na postępowanie bezpośrednich podwładnych i współpracowników. Zachęty mogą być dozwolone, jeśli nie sprawiają, że ich odbiorca działa w sposób nieetyczny. Niemniej w przypadku niektórych funkcji pracownicy mogą być bardziej podatni na łapownictwo i korupcję. Zawodowym księgowym nie wolno oferować ani przyjmować zachęt w celu wywarcia niewłaściwego wpływu na postępowanie odbiorcy. Oferowanie lub przyjmowanie zachęt, których celem jest wywarcie niewłaściwego wpływu na postępowanie odbiorcy, skutkuje naruszeniem podstawowej zasady uczciwości. Księgowi powinni także znać stosowne przepisy prawa i regulacje obowiązujące w ich systemach prawnych oraz ich przestrzegać.

Nacisk

Organizacje i przedsiębiorstwa zatrudniające oraz indywidualni zawodowi księgowi odczuwają, w czasie trwania pandemii COVID-19, znaczące naciski. W niektórych przypadkach naciski te mogą potencjalnie zaszkodzić możliwości przestrzegania podstawowych zasad etyki przez księgowego. Księgowi nie mogą pozwolić, by

naciski skutkowały naruszeniem podstawowych zasad i nie mogą wywierać nacisku na inne osoby w sposób prowadzący do naruszenia podstawowych zasad (patrz [Sekcja 270](#)). Do przykładów nacisków związanych z COVID-19 należą:

- Nacisk w celu wpłynięcia na sporządzenie i prezentację informacji z zamiarem przedstawienia fałszywego obrazu, że jednostka utrzyma działalność operacyjną czy też wyceny aktywów i zobowiązań
- W przypadku biegłych rewidentów – nacisk na zaakceptowanie osądów kierownictwa, które mogą nie być racjonalne bądź oparte na dowodach
- Nacisk związany z przyjęciem zachęt do postępowania nieetycznego
- Nacisk wynikający z zastraszania przez osoby, których dotknął wpływ pandemii, zmierzający do uzyskania pożądanego wyniku
- Nacisk w celu przyknięcia oka na postępowanie nieetyczne
- Nacisk na działanie bez wystarczającej wiedzy specjalistycznej czy zachowania należytej staranności
- Nacisk związany z przedkładaniem interesów osobistych/firmowych przed interesem publicznym..

W czasie pandemii COVID-19 zawodowi księgowi muszą szczególnie pamiętać o konieczności bycia elastycznym i powinni zawsze pilnować odpowiedniego poziomu wykształcenia, wiedzy specjalistycznej i doświadczenia dla potrzeb wykonywania czynności zawodowych.

Badanie sprawozdań finansowych a podwyższone ryzyko oszustwa

Przeprowadzanie badania w otoczeniu COVID-19 wiąże się z wyjątkowymi wyzwaniami, poza wyżej opisanymi zagadnieniami do rozważenia dla zawodowych księgowych. Załamanie się koniunktury gospodarczej w pewien sposób dotknęło wszystkie podmioty – w przypadku wielu będą obawy o utrzymanie działalności jednostki i czy będą one w stanie radzić sobie w bieżących okolicznościach. Połączenie zagrożeń zdrowotnych i finansowych sprawiło, że ludzie są bardziej bezbronni i wykreowało więcej możliwości popełnienia oszustwa, co z kolei skutkuje podwyższonym ryzykiem istotnego zniekształcenia sprawozdań finansowych. Uzyskanie dowodów badania może także być trudniejsze w obecnym środowisku COVID-19, ponieważ wiele przedsiębiorstw przestawiło się na pracę zdalną, co miało wpływ na kontrole w zakresie sprawozdawczości finansowej.

Ryzyka oszustwa

Biegły rewident rozpatruje czynniki ryzyka oszustwa w celu pomocy w zidentyfikowaniu ryzyk istotnego zniekształcenia wynikających z oszustwa. W ten sposób biegły rewident rozpatruje także owe trzy „strony” wyżej opisanego trójkąta ryzyka oszustwa z punktu widzenia badania:

Zachęty / naciski. W miarę pogarszania się sytuacji finansowej, zarówno w przypadku przedsiębiorstw, jak i ich pracowników, mogły wzrosnąć bodźce motywacyjne lub nacisk na popełnienie oszustwa. Pracownicy mogą czuć presję wynikającą z nowych ograniczeń dotyczących ich czasu, gdyż większa liczba pracowników pracuje zdalnie w domu i z trudem godzi pracę z innymi obowiązkami. Sytuację mogą pogarszać dalsze redukcje zatrudnienia, co powoduje wzrost liczby obowiązków służbowych dla i tak już mocno obciążonych pracowników.

Trudności finansowe mogą powodować dodatkowe naciski. Kierownictwo może odczuwać presję na zmianę lub zniekształcenie wyników finansowych i sytuacji finansowej jednostki w celu osiągnięcia przez nią zamierzeń, uniknięcia upadłości lub zajęcia egzekucyjnego, utrzymania bazy klientów, pozyskania finansowania w formie długu lub kapitału bądź zakwalifikowania się do uzyskania do pomocy rządowej.

Istotny obszar w badaniu:

Zapisy księgowe

Możliwości. Niesprawności w kontroli wewnętrznej lub modyfikacje kontroli w celu uwzględnienia zmienionego środowiska pracy stworzyły więcej możliwości dla oszukańczej sprawozdawczości finansowej lub zawłaszczenia majątku. Na przykład:

Istotny obszar w badaniu:

Kontrola wewnętrzna i obejście kontroli przez kierownictwo

- Praca zdalna wpłynęła na kontrolę wewnętrzną i mogła pozostawić obszary uprzednio objęte kontrolą, podobnie jak inne przesunięcia zasobów (takie jak redukcje zatrudnienia, po których liczba pracowników do wykonania pracy jest mniejsza).
- Zmieniły się łańcuchy dostaw — inne podmioty trzecie i inne zagrożenia mogą powodować podwyższone ryzyko oszustwa.
- Pomoc finansowa ze strony rządu i władz samorządowych doprowadziła do powstania nowych przepływów transakcji i może skutkować nowymi możliwościami popełnienia oszustwa.

- Dostępne dowody badania mogą być inne od tych, które biegły rewident uzyskiwał poprzednio, w tym pod względem rodzaju, źródeł, dostępu do informacji i ich wykorzystania i mogą nie być tak przydatne czy też wiarygodne jak te dotychczas wykorzystywane. Może to powodować inne wyzwania w odniesieniu do oceny przydatności i wiarygodności informacji.
- Podwyższone ryzyko dla bezpieczeństwa danych wynikające z pracy zdalnej mogło umożliwić większe przenikanie oszustw opartych na zastosowaniu technologii przez osoby trzecie, a także podwyższone ryzyko wewnętrzne powstałe z przejścia na pracę zdalną.
- Przesunięcie ogniska uwagi po stronie kierownictwa i osób sprawujących nadzór w celu zareagowania na bardziej pilne potrzeby przedsiębiorstwa, takie jak sprawy finansowe i operacyjne zamiast skoncentrowania na kwestiach zgodności mogło skutkować osłabieniem środowiska kontroli.

Usprawiedliwienia. Jak podkreślono powyżej, w obecnym środowisku działania oszukańcze można usprawiedliwiać jako pomoc jednostce w przetrwaniu lub z przyczyn osobistych (na przykład usprawiedliwiając siebie, że zwrócę firmie pieniądze, gdy tylko wszystko wróci do normy), z powodu pogorszenia koniunktury gospodarczej. Usprawiedliwianie może się przejawiać na różne sposoby i występować na różnych poziomach w jednostce – na najwyższym szczeblu, z udziałem kierownictwa i osób sprawujących nadzór, a także na poziomie operacyjnym w odniesieniu do zadań i funkcji, które mogą być w szczególnym stopniu narażone, w tym, gdy istnieje możliwość zmywy z osobami trzecimi, pogorszenie koniunktury gospodarczej.

Planowanie i przeprowadzenie badania

W otoczeniu COVID-19 niektóre czynniki ryzyka oszustwa mogły zostać spotęgowane w sposób przedstawiony powyżej. Mimo, że identyfikacja i ocena ryzyka mogła zostać zakończona przed rozpoczęciem badania, w miarę zmieniania się otoczenia biegli rewidentzi powinni nieustannie rozważać, czy identyfikacja i ocena ryzyka oszustwa pozostaje taka sama przez cały czas badania, czy też potrzebne są dalsze zmiany. W reakcji na powyższe konieczne mogą okazać się zmiany dotyczące sposobu zaprojektowania i przeprowadzenia procedur badania w odniesieniu do szczególnych grup transakcji, sald kont czy też ujawnień informacji.

Kolejna ważna okoliczność wiąże się z informacjami przekazanymi przez klienta, które mogą być w innym formacie, niż dotychczas stosowanym. Może istnieć potrzeba zastosowania przez biegłych rewidentów dodatkowych lub innych procedur w celu ustalenia, czy informacje, które mają wykorzystać jako dowody badania, są przydatne i wiarygodne oraz oceny, czy uzyskano wystarczające odpowiednie dowody badania.

Istotny obszar w badaniu:

Przydatność i wiarygodność zebranych dowodów badania

Komunikacja z kierownictwem i osobami sprawującymi nadzór

Niezbędne jest zrozumienie działań kierownictwa i osób sprawujących nadzór w zakresie tego, co zrobili w celu łagodzenia ryzyka oszustwa. Fundamentalne znaczenie ma regularna i skuteczna komunikacja z kierownictwem i osobami sprawującymi nadzór, ponieważ wydarzenia i zmiany następują w szybkim tempie i mogą wywierać wpływ na badanie.

Istotny obszar w badaniu:

Komunikacja

Zawodowy sceptycyzm

Zawodowy sceptycyzm jest niezbędny przy planowaniu i przeprowadzaniu badania, a już szczególnie w obecnych okolicznościach – posiadanie krytycznego umysłu, wyczulenie na warunki, które mogą wskazywać na ryzyka wynikające z oszustwa czy też na sprzeczne dowody badania oraz przeprowadzenie krytycznej oceny zebranych dowodów.

Naruszenia przepisów prawa i regulacji

Jak już podkreślono, w obecnym otoczeniu zwiększyło się ryzyko naruszenia przepisów prawa i regulacji. Jednostki mogą potrzebować uczestniczyć w różnych formach finansowania stymulacyjnego w oparciu o uregulowania, które często są niejasne. Może występować podwyższone ryzyko przypadkowego lub celowego naruszenia przepisów z powodu braku przejrzystości, a także krótkich terminów na składanie wniosków oraz faktu, że dostęp do takiego finansowania (czy też składania stosownych wniosków) jest rzeczą nową dla osób zaangażowanych w proces.

Badanie szacunków księgowych

Występuje podwyższone ryzyko istotnego zniekształcenia, w tym z powodu oszustwa przy badaniu szacunków księgowych (szacunki księgowe często mogą odnosić się do ujmowania przychodów, rezerw na należności wątpliwe, utrata wartości aktywów w szczególności do aktywów niematerialnych, instrumentów finansowych, itp.). Wszystkie szacunki księgowe łączą się z pewnym stopniem niepewności szacunku, co powoduje subiektywizm. Występowanie subiektywizmu wytwarza potrzebę osądu ze strony kierownictwa, a zatem podatność na niezamierzoną lub zamierzoną stronniczość kierownictwa. Jeżeli występuje zamiar wprowadzenia w błąd, stronniczość kierownictwa jest z natury oszukańcza.

Zrozumienie systemu kontroli wewnętrznej przez biegłego rewidenta

Wpływ pandemii COVID-19 na otoczenie zewnętrzne i wewnętrzne jest powszechny, dotyczy wszystkich jednostek. W związku z powyższym, istnieje większe prawdopodobieństwo wywarcia wpływu na sposób zaprojektowania i działanie kontroli wewnętrznych związanych ze sprawozdawczością finansową, podobnie jak na środowisko kontroli (nowe ścieżki raportowania, różne obowiązki, inny punkt skupienia).

Zrozumienie wpływu zmian na wszystkie elementy systemu kontroli wewnętrznej jednostki ma żywotne znaczenie dla czynności badania w celu reagowania na możliwe ryzyka istotnego zniekształcenia wynikające z oszustwa. Rozważając, czy konieczne są zmiany w zaplanowanych przez biegłego rewidenta pracach, w szczególności, jeśli biegły rewident polega na skuteczności działania kontroli, ważne jest rozpatrzenie wpływu pandemii na kontrolę przez cały okres objęty badaniem.

Na przykład po wybuchu pandemii, gdy jednostki musiały szybko przystosować do pracy w innym (często zdalnym) środowisku, potrzeba dokonywania zmian i wdrożenia nowych kontroli, czy też uzupełnienia istniejących, mogła spowodować dodatkową presję na jednostki już nie radzące sobie z szybkimi zmianami. Działanie kontroli w jednostce mogło zostać zawieszona lub opóźnione, a procesy awaryjne mogły być nieadekwatne lub w niewystarczającym stopniu kontrolowane w danym czasie. Niezależnie od tego, że na początku okresu kontrole jednostki mogły funkcjonować i wiele kwestii i wyzwań mogło zostać rozwiązanych przed zakończeniem okresu sprawozdawczego, istotne jest rozważenie czasu, w którym nastąpiły istotne zmiany, w szczególności pod kątem czynników ryzyka oszustwa. Zmiany i zakłócenia w określonych okresach czasu mogą wskazywać na podwyższone ryzyko istotnego zniekształcenia wynikające z oszustwa, które wpłynęłyby na sposób zaprojektowania i przeprowadzenia przez biegłego rewidenta dalszych procedur badania.

Co teraz?

Jako zawodowi księgowi możecie mieć wiele obowiązków opisanych w tej publikacji. Choć zdanie sobie z tego sprawy może przytłaczać, jednocześnie może też stanowić inspirację. Ten czas kryzysu jest okazją do tego, aby księgowi byli postrzegani i podziwiani jako etyczni liderzy oraz aby dowiedli, iż przede wszystkim chronią interes publiczny. Księgowi spełniają wiodącą rolę w społeczeństwie, a przez to ich umiejętności i posiadane wartości w pracy mogą przynieść pozytywną zmianę. Poniżej przypominamy najważniejsze:

Bądźcie czujni: Znacząco wzrosło ryzyko działań oszukańczych. Zachowajcie czujność na zagrożenia dotyczące przestrzegania podstawowych zasad. Zawodowi księgowi mogą być zmuszeni do ponownego rozważenia zabezpieczeń i oczekiwań racjonalnej i dobrze poinformowanej strony trzeciej.

Bądźcie orędownikiem interesu publicznego: Przypominanie innym o tych zagrożeniach i pomaganie im w identyfikacji kwestii w stosownym czasie przyczyni się długoterminowego utrzymania działalności i sukcesu zatrudniających ich organizacji oraz klientów. Dodajcie kwestie etyki jako stały element pisemnej i ustnej komunikacji w celu stałego wzmacniania przekazu.

Podnoście świadomość: Zachęca się zawodowych księgowych do promowania tej i innych publikacji. Może to pomóc w stworzeniu świadomości kwestii etycznych.

Przydatne zasoby

Wytyczne IESBA dla zawodowych księgowych w czasie pandemii COVID-19

Wspólna publikacja CPA Canada i IESBA: *COVID-19 i rozwijające się ryzyka prania pieniędzy, finansowania terroryzmu i cyber-zagrożeń.* [Joint Staff of CPA Canada & IESBA Publication, *COVID-19 and Evolving Risks for Money Laundering, Terrorist Financing and Cyberthreats*]

Wspólna publikacja AICPA, IESBA oraz IAASB pt. *Korzystanie ze specjalistów w otoczeniu związanym z COVID-19: w tym okoliczności związane z zaangażowaniem specjalistów w badaniu sprawozdań finansowych.* [Joint Staff of AICPA, IESBA and IAASB Publication, *Using Specialists in the COVID-19 Environment: Including Considerations for Involving Specialists in Audits of Financial Statements.*]

Wspólna publikacja APESB i IESBA pt. *Stosowanie założeń koncepcyjnych Kodeksu w okolicznościach COVID-19: Scenariusze w ramach usług podatkowych oraz usług związanych z wyceną* [Joint Staff of APESB and IESBA Publication, *Applying the Code's Conceptual Framework in COVID-19 Circumstances: Scenarios in Taxation and Valuation Services*]

Pytania i odpowiedzi IESBA: COVID-19: Aspekty etyczne oraz rozważania dotyczące niezależności [Staff of IESBA *Questions and Answers: COVID-19: Ethics & Independence Considerations*]

Wytyczne IESBA dla biegłych rewidentów w czasie pandemii COVID-19

Alerty pracowników dotyczące praktyki badania:

[Usługi przeglądu śródrocznych informacji finansowych w zmieniającym się obecnie otoczeniu w związku z COVID-19](#)

[Badanie szacunków księgowych w obecnym zmieniającym się otoczeniu w związku z COVID-19](#)

[Sprawozdawczość biegłego rewidenta w obecnym zmieniającym się otoczeniu w związku z COVID-19](#)

[Późniejsze zdarzenia w obecnym zmieniającym się środowisku – Kwestie dotyczące uwzględniania wpływu COVID-19 w badaniu sprawozdań finansowych](#)

[Kontynuacja działalności w obecnym zmieniającym się środowisku – Rozważania dotyczące badania w zakresie wpływu COVID-19](#)

[Obszary wymagające szczególnej uwagi w zmieniającym się środowisku badania sprawozdań finansowych w związku z COVID-19](#)

Międzynarodowa Federacja Księgowych i jej partnerzy sieciowi

Seria publikacji Analiza kodeksu IESBA:

[Część 7: Zachęty, w tym prezenty i gościnność](#)

[Część 8: Reagowanie na naruszenie przepisów prawa i regulacji \[w przypadku zawodowych księgowych zatrudnionych w przedsiębiorstwach\]](#)

[Część 9: Reagowanie na naruszenie przepisów prawa i regulacji \[w przypadku zawodowych księgowych wykonujących wolny zawód\]](#)

[Część 10: Nacisk na naruszenie podstawowych zasad](#)

[Walka z korupcją wymaga od księgowych działania: Oto jak działać.](#)

CPA Canada

[Ostrzeżenie o oszustwie w związku z COVID-19: Zachowaj czujność {COVID-19 fraud alert: Be on the lookout}](#)

Strony internetowe z zasobami dotyczącymi COVID-19:

(Dostęp do Zasobów COVID-19 po kliknięciu na poniższe nazwy)

IRBA
Zasoby dotyczące COVID-19 dla
biegłych rewidentów

IESBA
COVID19: Kwestie etyki
i niezależności

IAASB
Wytyczne dla biegłych
rewidentów w czasie pandemii
COVID-19

O IRBA

The Independent Regulatory Board for Auditors (IRBA) jest organem ustawowym kontrolującym część zawodów księgowych związanych z wykonywaniem wolnego zawodu księgowego w Republice Południowej Afryki. Strategicznie skupia się na ochronie interesów finansowych społeczeństwa poprzez zapewnienie, by do zawodu biegłego rewidenta przyjmowane były odpowiednio wykwalifikowane osoby i aby zarejestrowani biegli rewidenci świadczyli usługi najwyższej jakości oraz przestrzegali najwyższych norm etycznych.

O IESBA

The International Ethics Standards Board for Accountants (IESBA) jest niezależną międzynarodową radą ustanawiającą standardy. Misją IESBA jest służyć interesowi publicznemu poprzez ustanawianie standardów etyki, w tym wymogów niezależności biegłych rewidentów, których celem jest podniesienie poprzeczki w zakresie etycznego postępowania i praktyki dla zawodowych księgowych poprzez wprowadzenie solidnego, dającego się stosować w całym świecie *Międzynarodowego kodeksu etyki zawodowych księgowych (w tym Międzynarodowych standardów niezależności)* (dalej zw. Kodeksem).

O IAASB

The International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB) opracowuje standardy badania i usług atestacyjnych oraz wytyczne do stosowania przez biegłych rewidentów w ramach wspólnego procesu wdrażania standardów, w którym uczestniczy Rada Nadzoru nad Interesem Publicznym, która nadzoruje działalność IAASB, a także Grupa Doradczo-Konsultacyjna IAASB, która zapewnia wkład wnoszony przez opinię publiczną dla potrzeb opracowywania standardów i wytycznych.

Osoby do kontaktu

Saadiya Adam, Senior Professional Manager, IRBA
sadam@irba.co.za

Ken Siong, Senior Technical Director, IESBA
kensiong@ethicsboard.org

Diane Jules, Deputy Director, IESBA
dianejules@ethicsboard.org

Willie Botha, Technical Director,
williebotha@iaasb.org

Beverley Bahlmann, Deputy Director, IAASB
beverleybahlmann@iaasb.org

IRBA, IESBA, IAASB i IFAC nie przyjmują odpowiedzialności z tytułu szkód poniesionych przez osoby, które działają bądź powstrzymują się od działania na podstawie materiału zawartego w niniejszej publikacji, bez względu na to, czy taka szkoda jest wynikiem zaniedbania, czy wynika z innej przyczyny.

The International Code of Ethics for Professional Accountants™ (including [International Independence Standards™]) opublikowała IFAC, której przysługuje prawo autorskie.

International Standards on Auditing, International Standards on Assurance Engagements, International Standards on Review Engagements, International Standards on Related Services, International Standards on Quality Control, International Auditing Practice Notes oraz pozostałe publikacje IAASB opublikowała IFAC, której przysługuje prawo autorskie.

Logo 'Independent Regulatory Board for Auditors (IRBA)' jest zastrzeżonym znakiem towarowym IRBA.

'International Ethics Standards Board for Accountants', 'International Code of Ethics for Professional Accountants (including International Independence Standards)', 'International Federation of Accountants', 'IESBA', 'IFAC' logo IESBA i logo IFAC stanowią znaki towarowe IFAC, bądź też znaki towarowe i znaki usługowe IFAC zarejestrowane w Stanach Zjednoczonych Ameryki i innych państwach.

The 'International Auditing and Assurance Standards Board', 'International Standards on Auditing', 'International Standards on Review Engagements', 'International Standards on Related Services', 'International Standards on Quality Control', 'International Auditing Practice Notes', 'IAASB', 'ISA', 'ISAE', 'ISRE', 'ISRS', 'IAPN', oraz logo IAASB stanowią znaki towarowe IFAC, bądź też znaki towarowe i znaki usługowe IFAC zarejestrowane w Stanach Zjednoczonych Ameryki i innych państwach.

Niniejszy dokument *Poruszanie się wśród podwyższonych ryzyk oszustwa i innych działań nielegalnych w czasie pandemii COVID-19, w tym okoliczności dotyczące badania sprawozdań finansowych* opublikowany w języku angielskim przez International Federation of Accountants (IFAC) w grudniu 2020 r., został przetłumaczony na język polski przez Polską Izbę Biegłych Rewidentów (PIBR) w lutym 2021 r. i jest powielany za zgodą IFAC. Zatwierdzonym tekstem wszystkich publikacji IFAC jest tekst opublikowany przez IFAC w języku angielskim. IFAC nie ponosi odpowiedzialności za dokładność i kompletność tłumaczenia ani za działania, które mogą z tego wynikać.

Tekst dokumentu *Poruszanie się wśród podwyższonych ryzyk oszustwa i innych działań nielegalnych w czasie pandemii COVID-19, w tym okoliczności dotyczące badania sprawozdań finansowych* w języku angielskim © 2020 by IFAC. Wszelkie prawa zastrzeżone.

Tekst dokumentu *Poruszanie się wśród podwyższonych ryzyk oszustwa i innych działań nielegalnych w czasie pandemii COVID-19, w tym okoliczności dotyczące badania sprawozdań finansowych* w języku polskim © 2021 by IFAC. Wszelkie prawa zastrzeżone.

Tytuł oryginału: *Navigating the Heightened Risks of Fraud and Other Illicit Activities During the COVID-19 Pandemic, Including Considerations for Auditing Financial Statements*, December 2020.

W celu uzyskania zgody na powielanie, przechowywanie lub przekazywanie, lub na inne podobne zastosowanie niniejszego dokumentu prosimy o kontakt z Permissions@ifac.org.

Przetłumaczony przez:

Opublikowany przez International Federation of Accountants (IFAC), 529 Fifth Avenue, New York, NY 10017

Copyright © grudzień 2020 r., the Independent Regulatory Board for Auditors (IRBA), the International Ethics Standards Board for Accountants (IESBA) and the International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB). Wszelkie prawa zastrzeżone. W celu powielania, przechowywania lub udostępniania niniejszego dokumentu bądź na jego wykorzystywanie do innych podobnych celów, z wyjątkiem korzystania w celach indywidualnych, niekomercyjnych, należy uzyskać zgodę AICPA i IFAC.

Adres do kontaktu: permissions@ifac.org